

ARAP FİLOLOJİSİNİN DÂHİ İSMİ: EL-HALÎL B. AHMED*

Muhammed NÂSİF

Çev: Mehmet Nafi ARSLAN**

Öz: el-Halil b. Ahmed Arap dili ile ilgili yapılan çalışmaların öncü isimlerindedir. Şiirde aruz sistemini ilk o keşfetmiş; alfabetik sözlüğü ilk o yazmıştır. el-Halil, lahnın gittikçe yayıldığı bir dönemde yaptığı bu gibi çalışmalarla, Arap dilinin bozulmaya karşı korunmasında oldukça etkili olmuştur. Aynı zamanda Arap dilini sistemleştiren sonraki nesil âlimlerinin yetişme tarzını disiplin haline getiren âlimlerden biridir. Bu makale genelde bütün İslami ilimler özelde Arap dili açısından bir temel taşı olan el-Halil'in hatrasını yad üzere kaleme alınmıştır. el-Halil hakkında doğru bilgilerle kurulu öz bir biyografi sunduğu için de Türkçeye çevrilmiştir.

Anahtar Kelimeler: el-Halil, aruz, Arap dili, Kitabü'l-'ayn.

AL-KHALIL B. AHMAD: THE GENIUS NAME OF THE ARABIC PHILOLOGY

Abstract: al-Khalil b. Ahmad is a pioneer among the very beginning arabic scholars. He discovered prosody system in the poet and wrote an alphabetical dictionary of arabic language for the first time. He had a quite effect to stay away Arabic language from corruption through his hard efforts at the time which "lahn" increased. At the same time he is among the scholars to discipline the scientific method for the coming scholars. This article is written to commemorate the memory of al-Khalil who is a cornerstone in all of Islamic sciences in general and in the Arabic language in particular and translated into Turkish because it contains the correct information about al-Khalil.

Keywords: al-Khalil, prosody, Arabic language, Kitab al-'ayn.

* "en-Nubûğ beyne'z-zikri ve'n-nisyân (el-Halil b. Ahmed)", *Mecelletu'l-Ezher*, C. X, 1939, s. 605-609. Özet, İngilizce özet, genişletilmiş İngilizce özet ile dipnotlar ve kaynakça makalenin orijinal şeklinde bulunmayı tarafımızdan eklenmiştir.

** Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi (m.nafiarslan@hotmail.com).

el-Halîl b. Ahmed

İnsanlar Sîbeveyhi'yi hatırlıyorlar ancak hocasını unuttular. İyâs'ın zekasını örnek alıyorlar ancak el-Halîl'i ihmal ettiler. el-Asmaî'ye atıfta bulunuyorlar ancak *Kitâbu'l-'ayn* müellifini hatırlamıyorlar.

Halîl b. Ahmed, Arapların dâhisidir. Arapçaya ve Arapça konuşan herkese büyük hizmetler yapmıştır.

Yaşadığı Dönem

el-Halîl'in yaşadığı h. 100 ile h. 174 yılları arasında Araplar, toplum, bilim, dil ve edebiyat yönünden önemli gelişmelere tanıklık ettiler. Bu dönemde Emevî halifeleri lüks ve israfı meylettiler. Durağanlık ve atalete saplandılar. Sadece kendilerine önem verdiler. Böylece devlet yönetiminde gittikçe zayıflık kendini göstermeye başladı. Bu zayıflama ise hasımlarını harekete geçirmiştir. Aslında amca çocukları olan Abbasoğulları ve Alîoğulları onlara karşı çeşitli hareketlere giriştiler, Emevîler aleyhine Arap ve Arap olmayanlarla işbirliği yaptılar. Bunun sonucunda da onların tahtını yıktılar, kendilerini de kılıçtan geçirdiler. es-Seffâh ve el-Mansûr kendi akrabaları olan Emevîleri katlettiler. Bu konunun vardığı korkunç boyutları tarih kaydetmiştir. Abbasî devleti, İranlıların desteğiyle kurulmuştur. Bu nedenle Arap olmayanları kendilerine yakın tuttular, Arapları uzaklaştırdılar. Çünkü Emevîlere karşı çekince, Alîoğullarına karşı korku duyuyorlardı. Hatta Mansûr, Ebû Müslim'e şu meşhur tembihte bulunmuştur: "*Elinden geliyorsa Horasan'da Arapça konuşan hiç kimse bırakma.*"

Bunlara rağmen dil ve düşünce alanında bir inkılap meydana geldi. Arap olmayanlar Arapçayı öğrendi. Halifeler de onları devlet işlerinde istihdam etti. Bunun sonucunda onlar düşünce, ilim ve felsefelerini Arap kültürüne soktular. Böylece Arap dili tasavvur, düşünce, hayal ve üslup yönünden değişime uğradı. Araplar bütün bu değişimlerden yararlandılar, bunları öğrenip kavradılar ve bu konularda kitaplar yazdılar. Sonunda ise kendilerine ait ilim ve sanatları ürettiler. Böylece büyük bir kalkınma gerçekleştirdiler. Bu kalkınma günümüz medeniyetine miras olarak kalmıştır.

Yukarıda söz edilen değişimlerin olumsuz yönleri de oldu. Örneğin dilde yabancı kelimeler arttı. Konuşmada dilbilgisi yönünden yapılan yanlışlar (lahn) çoğaldı. Diller birbirine karıştı ve dil melekesi zayıfladı. Bundan dolayı titiz ilim adamları, Arapçayı yanlışlardan temizlemek için çalışmaya başladılar. Arapçanın

esaslarını belirleyip kurallarını tespit ettiler. Böylece Arapça açısından büyük bir bozulmanın önüne geçtiler. Bu konuda ilim adamlarının öncülüğünü yapan en önemli kişi el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'dir.

Yetiřmesi

el-Halîl, Arap kültürünün hakim olduğu bir ortamda yetişti. Kur'an öğrendi, hadis tahsil etti. Ebû 'Amr b. el-'Alâ ve İsâ b. 'Ömer es-Sakafî'den dil ve edebiyat dersleri aldı. Musiki ve diğer sanatları bu sanatların erbabından öğrendi. Birçok defa çöle seyahat etti. Arapçayı beliğ konuşan Araplarla mülakatlar yaptı. Daha önce kimsenin yapmadığı kadar Arapça dil malzemesi ve şiir topladı. Çöle yaptığı seyahatlerin amacı sadece şiir ve dil araştırmaları, doğru kullanımları tespit ve lehçeleri öğrenmek değildi. Aynı zamanda nahvin esas ve tali konularını tespit etmek, nahivle ilgili meseleleri ortaya koymak için bütün gücüyle çalıştı. Daha sonra araştırmalarını kuralları belirlenmiş müstakil bir ilim haline getirdi. Bu ilmin imamları da ondan nakiller yaptılar.¹ Bu konu ayrıca ele alınacaktır.

Buluşları

Şiir, Arapların tarihini, ilmini, geleneklerini ve ahlakını içeren divanıdır. Bunun doğal sonucu olarak el-Halîl, şiirle herkesten daha çok ilgilendi. Şiirin geçmişi, yaşadığı dönemdeki durumu ve geleceği üzerine araştırmalarda bulundu. Bu araştırmaları sonucunda, şiirin bir düzene sahip olduğunu ve bu düzeni istisnasız bütün şairlerin takip ettiğini tespit etti. Sonradan gelenler, doğal biçimde ve meleke ile öncekilerin metodunu izlemişlerdi. el-Halîl'in yaşadığı dönemde durum farklı bir hal almıştı. Artık mevali de şiirle ilgileniyor, şiir nazmediyordu. Araplarda dile hakimiyet zayıflamıştı. Dilin kullanımında karışıklıklar meydana gelmiş; lahn çoğalmıştı. Bazıları geleneksel Arap şiir kıstaslarına uymayan yollara yönelmişti. Bu durum uzun süre devam etseydi bu bozulmalar daha genele yayılırdı. Şiir sanatına karmaşa hakim olurdu. Bu takdirde Araplar tarihlerinin en büyük kültürel felaketi ile karşı karşıya kalırlardı.

el-Halîl, durumun ciddiyetini çok iyi kavradı ve dehşete kapıldı. Dört bir yandan Arap şiirini toplamaya başladı. Topladığı şiirleri muhteşem bir düzene koydu.

¹ Ebû Bekr Muhammed el-Hasen ez-Zubeydî, *Tabakâtu'n-nahviyyîn ve'l-lugaviyyîn*, (Thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-ma'arif, tsz. s. 47; Ebu'l-'Abbas Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu abnâi'z-zamân*, (Thk. İhsân 'Abbâs), Beyrut, Dâru sâdr, 1900. II/247.

Şiiri gruplara ayırdı. Her bir grup için ayrı esaslar belirledi. Her esas için ölçülü bir tef' ile koydu. O esasa uyan şiirler artık bu tef' ile anılır oldu. Böylece şiirler bu tef' ile dolayısıyla diğerlerinden ayırt edilebilecekti. Bu esasların sayısını on beş olarak belirledi ve bunlara bahir adını verdi. Her bir bahre de ona uygun bir isim verdi.²

İnsanların kendisi hakkında türlü türlü düşünebilecekleri endişesiyle bu çalışmalarını arkadaşlarından ve çocuklarından gizliyordu. Bir defasında çocuklarından biri onu şiirlerin vezinlerini gösterip tef' ilelere ayırma işiyle meşgul olduğu sırada görünce insanlara gidip babasının delirdiğini söyledi. el-Halîl, bu davranışından dolayı onu şu sözlerle kınadı:³

لَوْ كُنْتَ تَعْلَمُ مَا أَقُولُ عَدْرَتِي أَوْ كُنْتَ تَعْلَمُ مَا تَقُولُ عَدْرَتَنَا
لَكِنْ جَوَّهْتَ مَقَالَتِي فَعَدْرَتِي وَ عَلِمْتَ أَنَّكَ جَاهِلٌ فَعَدْرَتَنَا

Benim söylediklerimi anlasaydın beni hoş görürdün

Yahut sen ne dediğini anlasaydın kendini ayıplardın

Ancak sen benim söylediğim şeyi anlamadın ve beni ayıpladın

Ve ben senin bilmediğini bildiğimden seni hoş gördüm

Daha sonra el-Halîl, yaptığı çalışmaların doğru olduğuna tam kanaat getirince çalışmalarını insanlara açıkladı. el-Halîl'in çalışmaları, herkesi şaşkınlık içinde bıraktı. Başarısı ve dehası önünde herkes boyun eğdi. Eğer günümüzde yaşamış olsaydı, el-Halîl'in heykeli dikilirdi.

Onun çalışmaları sayesinde Kur'ân dili, karmaşadan kurtuldu. Şiir güvenilir esaslara kavuştu. Bu esaslar en küçük bozulmalara ve boşluklara dahi izin vermedi.

Yine bu çalışmalar sayesinde şairin kendine güveni arttı. Çünkü artık dayanaçağı sağlam prensipleri vardı. Söz bu prensiplere göre ölçülüyor, iş onlara göre

² Ebû Sa'îd el-Hasan b. Abdillâh es-Sîrâfî, *Ahbâru'n-nahviyyîn el-Basriyyîn ve merâtibihim ve ahzi ba'dihim 'an ba'd*, (Thk. Taha Muhammed ez-Zeynî-Muhammed Abdilmun'im Hafâcî) nşr. Muştafa el-Bâbî el-Halebî, 1373/1966, s. 31; Ebû Abdillâh Yakut b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ el-ma'rûf bi irşâdi'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*, (Thk. İnsân 'Abbâs), Beyrut, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1414/1993. III/1262-1263; Nihat M. Çetin, "Aruz", *DİA*, C. III, İstanbul, 1991, s. 428.

³ Konuyla ilgili farklı rivayetler için bkz., es-Sîrâfî, a.g.e., s. 32; Ebu'l-Berekât Abdurrahman b. Muhammed İbnu'l-Enbârî, *Nuzhetu'l-elîbbâ fi tabakâti'l-udebâ*, (Thk. İbrahim es-Sâmirâî), Ürdün, Mektebetu'l-menâr, 1405/1985. s. 45; el-Hamevî, a.g.e., III/1269.

takdir ediliyordu. İster şair olsun ister nasir; fakih, muhaddis ya da müfessir; hoca veya öğrenci Arapça konuşan herkes bu konuda el-Halîl'e borçludur. Onun çalışmaları olmasaydı Arap şiiri bu gün Allah bilir ne halde olurdu!

Kendisinden önce hiç bilinmeyen şeyleri ortaya koyan el-Halîl'in hayatı, Arap dili için hayır ve bereket olmuştur. Kendi döneminde herkes onu konuşup onu dinliyordu. Fakat bu gün onu hatırlayan yok. Ne üniversite onu tanıyor ne de (Mısır) eğitim bakanlığı. İşin tuhaf tarafı, insanlar her gün binlerce defa ona müracaat etmesine rağmen hiçbiri onu bir kere bile anmıyor!

el-Halîl'in buluşları sadece şiirin prensip ve vezinleri ile sınırlı değildi. O aynı zamanda sözlük kurma yöntemini bulmuştur.⁴ Günümüzde kullanılan sözlük yöntemi de ona aittir.

Hamza b. el-Hasan el-İsbehânî'nin onun hakkındaki sözleri şöyledir: “İslam devletinde Araplarda kökü bulunmayan yeni bir ilmin ortaya çıkması el-Halîl ile olmuştur. Bunun en açık delili ise aruz ilmidir. el-Halîl, bu ilmi bir bilgeden almamış, yahut kendisinden önceki bir örneğe bakarak oluşturmamış, aksine kendisi ortaya koymuştur. Eğer eski çağlarda yaşamış olsaydı ve dönemi uzak olmuş olsaydı, pek çok kimse onun ortaya koyduğu işlere kuşku ile bakacaktı. el-Halîl aruz ilmini keşfetmiş, ayrıca Arap dilini korumaya alan Kitabu'l-ayn'ı telif etmiştir. Böylece el-Halîl aslında yüce Allah'ın dünyayı yarattığından bu yana hiç kimse tarafından yapılmamış olan yeni şeyler ortaya koymuştur.”⁵

Dâhiliği

Dâhilik, üstünlük demektir. Bu kavramı birkaç cümle ile açmak istiyorum. İnsanlar arasında dâhiler nadiren çıkmakla beraber dâhilik kavramı çok yönlü bir kavramdır. Dâhilik düşüncede, kavramada, sanatta, ilimde ve bunların dışında başka bir alanda olabilmektedir. Dâhiliğin kendine has özellikleri vardır. Ayrıca bazı kurbanları da vardır. Dâhi kişi dünyayı aydınlatır, insanlara aydınlık ve bilgi sunar, onları halen buldukları konuma taşır. Ancak dâhi bir taraftan da alışılmışın ve normalin dışına çıkar. Pek çok seçkin bilgini geride bırakır, onların şöhretlerini ortadan kaldırır. Bundan dolayı pek çok insan dâhilere hoşgörü beslemez. Hatta dâhilere en çok karşı duranlar bilginlerdir. Pek çok bilgin onlarla mücadele eder, onları önemsiz hale getirmeye çalışır. Fakat zerre nerede dağı aşmak nerede; böcek nerede geyiğe benzemek nerede...

⁴ es-Sirafi, a.g.e., s. 31.

⁵ İbn Hallikân, a.g.e., II/245.

Dâhinin özelliği hem çevresinde olan hem de çevresinde olmayan şeyler üzerinde düşünmesidir. Dâhi tabiatı dinler. Bu dinleme sonucunda tabiatla dâhi arasında birbirleriyle iletişim kurdukları bir dil oluşur. Aralarındaki bu iletişim güçlenir ve böylece yeni bir şey yokluktan varlığa çıkar.

Dâhi, düşüncesini başka bir aleme yöneltir oradan aldığı ilhamla daha önce bilinmeyen şeyleri ortaya çıkarır. el-Halîl de düşündü ve ilham aldı. Cansız varlıkların sesini dinledi ve aralarında birbirleriyle iletişim kurdukları bir dil oluştu. Bu iletişim o kadar arttı ki bu sayede daha önce kimsenin bilmediği şeyleri ortaya çıkardı. Çekiciyle bakır leğene vuran bir sanatkarın yanından geçen el-Halîl'in çekiç vuruşlarından ilham alarak aruz ilmini ortaya çıkardığı anlatılır. İşte dâhilik budur; ve el-Halîl bir dâhidir. Çünkü o, düşündü, kavradı ve daha önce bilinmeyen şeyleri ortaya çıkardı.⁶

Dilciliği

el-Halîl, dilde önder idi. Dil ile ilgili bilgilerini İbnu'l-'Alâ'dan ve onun gibi bilginlerden aldı. Çöldeki Araplarla konuştu. Buradan daha önce kimsenin yapamadığı kadar bilgi topladı. Arap dilini korumaya almak istedi. Böylece sözlük kurma yöntemini keşfetti. *Kitâbu'l-'ayn*'ı yazdı. Bu sözlüğü kendisinden sonra Nadr b. Şümeyl ve diğer öğrencileri tamamladı. Ondan sonra gelen bütün dilciler onu örnek aldılar.⁷

'Ayn harfiyle başladığı için bu kitabına *Kitâbu'l-'ayn* ismini verdi. Fakat Nadr ve arkadaşları *Kitâbu'l-'ayn*'ı el-Halîl'in tasarladığı şekle uygun olarak tamamlamadılar. Bazı yerlerini değiştirdiler; bazı şeylerin yerine başka şeyler koydular. Bu nedenle kitapta bazı karışıklıklar meydana geldi. Oysa el-Halîl bu tür hatalara düşecek değildi.⁸

Gramerciliği

Ebu'l-Esved ve diğer bazılarının vazettiği birkaç kısa cümle bir tarafa bırakılırsa nahvi ilk ortaya koyanın el-Halîl olduğunu söyleyebiliriz. Veya en azından nahvi sistemleştirip, müstakil bir ilim haline getiren odur. Nahvin meselelerini

⁶ el-Hamevî, a.g.e., III/1269.

⁷ İbn Hallikân, a.g.e., II/246.

⁸ İbn Hallikân, a.g.e., II/247.

ortaya çıkarmış, konularını belli esaslara göre bölümlemiş ve kaidelerini belirlemiştir. Alimler de onu takip ederek bu ilmi hemen arkasından ondan almışlardır.⁹

Sîbeveyhi de *el-Kitab*'ındaki bilgileri ondan almıştır.¹⁰ Bu kitap, kendisinden sonra bu alanla ilgili bütün kitaplar için bir müracaat kaynağı ve öncü olmuştur. Hatta *el-Kitâb* lafzı telaffuz edildiğinde akla ondan başka bir şey gelmez. el-Câhiz *el-Kitâb* hakkında şöyle demektedir: “*el-Mu'tasım'ın veziri Muhammed b. Abdilmelik ez-Zeyyât'ı ziyaret etmek istedim. Kendisine verecek bir hediye düşündüm ve Sîbeveyhi'nin kitabından daha değerli bir hediye bulamadım.*” El-Halîl, Sîbeveyhi'yi çok sever ve onu kendine yakın tutardı. Sîbeveyhi yanına geldiğinde onu şu sözlerle karşıladı: “*Ey yorulmaz ziyaretçi! Hoş geldin.*” Ebû 'Amr el-Mahzûmî, el-Halîl'in Sîbeveyhi'ye söylediği bu sözle ilgili şöyle der: “*el-Halîl'in bu sözü Sîbeveyhi dışında kimseye söylediğini duymadım.*”

İlmi

Bu konuda şöyle demek yeterlidir: el-Halîl kendi zamanında yaşayanların bildiklerini biliyordu. Aynı zamanda onların bilmediklerini biliyordu ve bunları onlara öğretiyordu. Birçok ilim ve sanat dalında kitaplar yazıyordu.

Zühdü

el-Halîl, alicenap, yüce gönüllü ve ileri görüşlü bir insandı. Ona göre hayatın anlamı ilim ve insanlara faydalı olacak şeyleri ortaya çıkartmaktı. Mal ve makama önem vermiyordu. Öğrencileri onun ilmi sayesinde büyük paralar kazanırken kendisi Basra'da bir kulübede oturuyor; burada çalışıyor; burada düşünüyor ve insanların arasına onları hayrette bırakacak şeylerle çıkıyordu.¹¹ Şöyle derdi: “*Üzerime kapıyı kapatırım artık kaygılarım oradan içeri giremez.*” el-Ahtal'ın şu sözünü dilinden düşürmüyordu:¹²

وإذا افقَرْتُ إلى الدَّخَائِرِ، لَمْ تَجِدْ دُخْرًا يَكُونُ كِصَالِحِ الْأَعْمَالِ

“*Fakirleşip de geçim metainna muhtaç olduğunda salih amel gibi bir servet bulamazsın*”

⁹ ez-Zubeydî, a.g.e., s. 47; Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Halîl b. Ahmed”, *DİA*, C. XV, İstanbul, 1997, s. 309.

¹⁰ es-Sirafî, a.g.e., s. 32.

¹¹ İbn Hallikân, a.g.e., II/245; İbnu'l-İmâd el-Hanbelî, Ebu'l-Felâh Abdullhay b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtu'z-zehab fi ahbâri men zehab*, (Thk. Mahmut el-Arnâût), Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 1406/1986), II/322; Topuzoğlu, “Halîl b. Ahmed”, *DİA*, XV/309.

¹² Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıfî, *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*, (Thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Kahire, Dâru'l-fikri'l-'Arabi, 1406/1982, I/380; İbn Hallikân, a.g.e., II/248.

Suleyman b. Habîb b. el-Muhellib b. Ebî Sufra, onun yaşadığı hayattan haberdar oldu. Bunun üzerine ona bir maaş bağladı. Suleyman, Fars bölgesi ve el-Ehvâz valisi idi. Sonra bir mektup yazarak huzuruna davet etti. el-Halîl ise onun amacının dünya malı karşılığında kendisinden yararlanmak olduğunu fark etti. Bu nedenle ona şöyle bir cevap yazdı:

وَفِي غِنَى غَيْرَ أَنِّي لَسْتُ ذَا مَالٍ	أَبْلَغُ سُلَيْمَانَ أَنِّي عَنْهُ فِي سَعَةٍ
يَمُوتُ هَزْلاً وَلَا يَبْقَى عَلَى خَالٍ	شَخْأً بِنَفْسِي أَنِّي لَا أَرَى أَحَدًا
وَلَا يَزِيدُكَ فِيهِ حَوْلٌ مُحْتَالٍ	الرِّزْقُ عَن قَدَرٍ لَا الضَّعْفُ يَنْقُصُهُ
وَمِثْلُ ذَلِكَ الْغِنَى فِي النَّفْسِ لَا الْمَالِ	وَالْفَقْرُ فِي النَّفْسِ لَا فِي الْمَالِ نَعْرَفُهُ

“Süleyman’a, benim malım olmasa da ona ihtiyaç duymadığımı ve kendisine de muhtaç olmadığımı bildirin,

Ne yazık ki ben kimsenin açlıktan ölmediğini ve kimsenin aynı hal üzere kalmadığını görmüyorum.

Rızık Allah’tandır. Zayıflık onu eksiltemediği gibi kurnazın çabası da onu arttıramaz.

Fakirlik ve zenginlik malda değil gönüldedir; biz böyle biliriz.”

Bunun üzerine Süleyman, el-Halîl’in maaşını kesti. el-Halîl bu duruma şu sözlerle cevap verdi:

إِنَّ الَّذِي شَقَّ فَمِي ضَامِنُ الرِّزْقِ حَتَّى يَتَوَفَّانِي

“Şüphesiz ki ağzımı yaratan, canımı alıncaya kadar rızıkımın da kefilidir.”

Süleyman bu sözleri işitince ona bir mektup yazarak ondan özür diledi ve maaşını ikiye katladı.¹³

Vefatı

Alışverişe giden bir hizmetlinin aldatılmasını önleyecek bir çeşit hesaplama formülü üzerinde düşünmekte iken girdiği caminin sütunlarından birine başını çarpmış ve bu olay onun ölümüne neden olmuştur.¹⁴

Allah’ın ona rahmet etmesini ve ilim erbabı tarafından onun gereği gibi hatırlanmasını dilerim.

¹³ Konuyla ilgili farklı rivayetler için bkz. el-Kıftî, a.g.e., I/379; ez-Zubeydî, a.g.e., s. 47; es-Sirafî, a.g.e., s. 32; İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, II/246; el-Hamevî, Mu'cemu'l-udebâ, III/1263.

¹⁴ el-Kıftî, a.g.e., I/381; İbn Hallikân, a.g.e., II/248; Topuzoğlu, “Halil b. Ahmed”, DİA, XV/309.

SUMMARY

AL-KHALIL B. AHMAD: THE GENIUS NAME OF THE ARABIC PHILOLOGY

Trans. Mehmet Nafi ARSLAN*

Al-Khalil is a genius scholar of Arabic language Lived in the II. century of hegira through which arabic culture had seen a remarkable improvement process.. He was bought out with Arab culture and took courses of Qur'an, Hadith, language and literature from significant teachers of his period. He was interested in music and other branches of art and received these arts from their masters. He terrified due to increasingly spread "lahn" and devoted himself to the studies of the Arabic language. In this context, made journeys to the desert to gather language materials from Arabs whom unspoiled their language and collected the material from here that no one else would.

He is a pioneer name in the areas that later became branches of science. Revealed the basic principles of many branches of science for the first time. Additionally, he revealed the principles and prosodies of poetry and wrote a dictionary based on the alphabetical system for the first time. He called this dictionary Kitab al-ayn being started with the "ayn" letter. The linguistics whom came later, followed him in his method and style.

Al-Khalil worked very hard to identify main and secondary subjects of the the Arabic grammar. He systematized Arabic grammar and brought it into an independent science. Scholars also followed him in this topic and received this science from him. Sibawayh received from him the informations of his book al-Kitab which is an application resource for all books came after it in the grammar filed

al-Khalil, by his works which we briefly pointed out above, saved the language of the Qur'an from confusion and crossed Arabic poetry to reliable basics.

* Research Assistant, Dicle University, Faculty of Theology (m.nafiarslan@hotmail.com).

KAYNAKÇA

Ebû Abdillâh Yakut b. Abdillâh el-Hamevî, **Mu‘cemu’l-udebâ el-ma‘rûf bi irşâdi’l-erîb ilâ ma‘rifeti’l-edîb**, (Thk. İnsân ‘Abbâs), Beyrut, Dâru’l-garbi’l-İslamî, 1414/1993.

Ebû Bekr Muhammed el-Hasen ez-Zubeydî, **Tabakâtu’n-nahviyyîn ve’l-lugaviyyîn**, (Thk., Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim), Dâru’l-ma‘arif, tsz.

Ebû Sa‘îd el-Hasan b. Abdillâh es-Sîrâfî, **Ahbâru’n-nahviyyîn el-Basriyyîn ve merâtibihim ve ahzi ba’dihim ‘an ba’d**, (Thk. Taha Muhammed ez-Zeynî-Muhammed Abdulmun‘im Hafâcî) nşr. Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1373/1966.

Ebu’l-‘Abbas Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, **Vefeyâtu’l-a‘yân ve enbâu abnâi’z-zamân**, (Thk. İhsân ‘Abbâs), Beyrut, Dâru sâdr, 1900.

Ebu’l-Berekât Abdurrahman b. Muhammed İbnu’l-Enbârî, **Nuzhetu’l-elibbâ fi tabakâti’l-udebâ**, (Thk. İbrahim es-Sâmirâî), Ürdün, Mektebetu’l-menâr, 1405/1985.

Ebu’l-Felâh Abdulhay b. Ahmed b. Muhammed İbnu’l-‘Îmâd el-Hanbelî, **Şezerâtu’z-zeheb fi ahbâri men zeheb**, (Thk. Mahmut el-Arnâût), Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 1406/1986)

Ebu’l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıftî, **İnbâhu’r-ruvât ‘alâ enbâhi’n-nuhât**, (Thk., Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim), Kahire, Dâru’l-fikri’l-‘Arabi, 1406/1982.

Nihat M. Çetin, “Aruz”, **DİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 428.

Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Halîl b. Ahmed”, **DİA**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 309.